

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 1(21) қаңтар-наурыз 2020
ISSN 2710-3994

Бас редактор:
Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы

Редакциялық алқа:

Абашин Сергей Николаевич – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Санкт-Петербургтегі Европа университеті (Ресей)

Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қызыл мемлекеттік университетінің ректоры. (Қырғызстан)

Аяған Бүркітбай Ғелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)

Әлімбаев Нұрсан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры. (Қазақстан)

Әбусейтова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Р. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының «Тарихи материалдарды зерттеу» орталығының директоры. (Қазақстан)

Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)

Голден Кэти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University) (АҚШ)

Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)

Қожамжарова Дария Пернешқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)

Кожирова Светлана Басиевна – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры (Қазақстан)

Козодой Виктор Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор. (Ресей)

Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)

Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қыпшақтану институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)

Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)

Муртазаева Рахборхон Хамидқызы – тарих ғылымдарының докторы, Мирзо Ұлықбек атындағы Өзбекстан ұлттық университеті «Өзбекстан тарихы» кафедрасының профессоры. (Өзбекстан)

Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – PhD доктор, Гданьск қаласындағы Екінші дүниежүзілік соғыс мұражайының ғылыми қызметкері. (Польша)

Римантас Желвис (Želvy Rimantas) – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті (Литва)

Самашев Зайнолла Самашұлы – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Ә. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)

Сайлан Болат Санабайұлы – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

Сыдықов Ерлан Бәтмашұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)

Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)

Жауапты редактор:
Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы

Ғылыми редактор:
Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Редактор:
Кубеев Рустем Жаулыбайұлы

Жауапты хатшы:
Қоңқабаева Арайлым

Техникалық хатшы:
Хумарзах Алтынбек

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

- Абашии Сергей Николаевич – доктор исторических наук, профессор, Европейский университет в Санкт-Петербурге (Россия)
- Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета им. И. Арабаева (Кыргызстан)
- Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (Казахстан)
- Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова (Казахстан)
- Абиля Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)
- Аяган Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)
- Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University) (США)
- Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)
- Карибаев Берекет Бахытжанович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)
- Кожамжарова Дария Пернешовна – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова (Казахстан)
- Кожирова Светлана Басиевна – доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований (Казахстан)
- Козодой Виктор Иванович – доктор исторических наук, профессор (Россия)
- Кокебаева Гульжаухар Какеновна – доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова КН МОН РК (Казахстан)
- Кумекоев Болат Ешмухамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Казахстан)
- Матыжанов Кенжехан Слямжанович – доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова (Казахстан)
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания) Муртазаева Рахборхон Хамидовна – доктор исторических наук, профессор кафедры «Истории Узбекистана» Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. (Узбекистан)
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – доктор PhD, профессор, главный специалист научного отдела Музея Второй мировой войны г. Гданьска (Польша)
- Римантас Желвис (Želvys Rimantas) – доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет (Литва)
- Самашев Зайнолла Самашевич – археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А.Маргулана КН МОН РК (Казахстан)
- Сайлан Болат Санабаевич – доктор исторических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)
- Сыдыков Ерлан Батташев – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)
- Таймагамбетов Жакен Кожакметович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК (Казахстан)

Ответственный редактор:
Каипбаева Айнагуль Толганбаевна

Научный редактор:
Козыбаева Махаббат Маликовна

Редактор:

Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Ответственный секретарь:
Конкабаева Арайлым Нурболатовна

Технический секретарь:
Хумарзах Алтынбек

Editor-In-Chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Members of editorial board:

- Abashin Sergei Nikolaevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, European University at St. Petersburg (Russia)*
Abdyrakhmanov Tolobek Abylovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of I. Arabaev Kyrgyz State University (Kyrgyzstan)
Alimbay Nursan – Candidate of Historical Sciences, Professor, Director of the Central State Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)
Abusseitova Meruert Khuatovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies (Kazakhstan)
Abil Yerkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)
Ayagan Burkitbai Gelmanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)
Golden Kathie Stromile – PhD, Mississippi Valley State University (USA)
Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University (Kazakhstan)
Karibayev Bereket Bakhytzhonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)
Kozhamzharova Daria Perneshovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan)
Kozhirova Svetlana Bassieva – Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies (Kazakhstan)
Kozodoi Viktor Ivanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)
Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MES RK (Kazakhstan)
Kumekov Bolat Eshmukhambetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)
Matyzhanov Kenzhekhan Slyamzhanovich – Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art (Kazakhstan)
Morrison Alexander – PhD, Professor, University of Oxford (UK)
Murtazayeva Rakhborkhon Khamidovna – doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of «History of Uzbekistan» of Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan. (Uzbekistan)
Panto Dmitri – PhD, researcher at the Museum of the Second World War in Gdansk (Poland)
Rimantas Želvys – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University (Lithuania)
Samashev Zainolla Samashevich – archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology CS MES RK (Kazakhstan)
Sailan Bolat Sanabayevich – Doctor of Historical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)
Sydykov Erlan Battashevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)
Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Executive Editor:

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna

Scientific Editor:

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Editor:

Kubeyev Rustem Dzhaulybayevich

Executive Secretary

Konkabayeva Arailym Nurbolatovna

Technical secretary:

Khumarzak Altynbek

ҒТАХР / МРНТИ / IRSTI 03.20.

ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ЖАЗБА ДЕРЕКТЕРДЕГІ ИСПИДЖАБ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТӨҢІРЕГІНДЕГІ ҚАЛАЛАР МЕН ЕЛДІМЕКЕНДЕР

Қайыркен Т.З.¹, Ильясова З.С.²

¹Т.ғ.д., профессор. Л.Н.Гумилев ат.ЕҰУ. Қазақстан, Нұр-Сұлтан. E-mail:kairkentz@mail.ru

²Т.ғ.к., қау. профессор. Л.Н.Гумилев ат.ЕҰУ. Қазақстан, Нұр-Сұлтан. E-mail:kairkentz@mail.ru

Аңдатпа. *Kіріспе.* Мақалада VII ғасырдағы және одан кейінгі кездердегі Сюань Цзанның «Да Тан Сиюйцзи», Дао Суанның «Шицзя фанчжи», Оу Янсюдің «Жаңа Тан кітабы. Батыс өңір баяны», Ибн Хордадбехтің «Китаб әл-масалик уа-л-мамалик», Кудама ибн Жафардың «Китаб әл-хараж» және «Худуд әл-‘алам» және Йақұл әл-Хамауидің «Му‘жам әл-булдан» қатарлы қытай және мұсылман авторларының деректері негізінде ерте және ортағасырлардағы Қазақстанның оңтүстік бөлігіндегі, әсіресе, Испиджаб және оның төңірегіндегі қалалар мен олардың орны, тарихы, арақашықтығы зерттелген.

Түйін сөздер: Оңтүстік Қазақстан, ортағасырлық қалалар, араб географтары, саяхатшылар, жазбаша деректер

ИСПИДЖАБ И БЛИЗЛЕЖАЩИЕ К НЕМУ ГОРОДА И НАСЕЛЕННЫЕ ПУНКТЫ В СРЕДНЕВЕКОВЫХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ

Қайыркен Т.З.¹, Ильясова З.С.²

¹Доктор исторических наук, профессор. ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.Казахстан, Нур-Султан. E-mail:kairkentz@mail.ru

²Кандидат исторических наук, ассоц. профессор. ЕНУ им. Л.Н.Гумилева. Казахстан, Нур-Султан

Аннотация. *Введение.* В данной статье рассматривается история ранних и средневековых городов Южного Казахстана, в частности г. Испиджаб и близлежащие к нему городов, также место их расположения, расстояние между ними на основании китайских и мусульманских письменных источниках как Сюань Цзана «Да Тан Сиюйцзи», Дао Суана «Шицзяфанчжи», ОуЯнсю «Син Таншу Сиюйцзи», Ибн Хордадбега «Китаб ал-масаликуа-л-мамалик», Кудамаибн Жафара «Китаб ал-хараж», «Худуд ал-‘алам», «Му‘жам ал-булдан» Йакута ал-Хамави и др.

Ключевые слова: Южный Казахстан, письменные источники, средневековые города, арабские географы, путешественники.

ISFIDJAB AND NEARBY TOWNS AND LOCALITIES IN MEDIEVAL WRITTEN SOURCES

Kaiyrken T.Z.¹, Ilyassova Z.S.²

¹Doctor of Historical Sciences, Professor. L.N. Gumilyov Eurasian National University.Kazakhstan,Nur-Sultan.

E-mail:kairkentz@mail.ru

²Candidate of Historical Sciences, Associate Professor. L.N. Gumilyov Eurasian National University.Kazakhstan, Nur-Sultan.

Abstract. Introduction. In this article, based on the works of Xuan Zang "Da Tang Xiyuji", Tao Xuan "Shijia Fanzhi", Ou Yangxiu "New book of Tang Xiyuji", Ibn Khordadbeq "Kitab al-masalik wa-l-mamalik", Kudam Ibn Jafar "Kitab al-haraj", "khudud al-'alam", Yaqut al-Hamavi's «Mu'jam al-buldan» and other Chinese and Muslim written sources the early and medieval towns of southern Kazakhstan are studied, in particular Isfijab and nearby towns, their location, history and distance between them.

Keywords: South Kazakhstan, written sources, medieval towns, Arabic geographers and explorers.

Кіріспе

Орта Азия ежелден өзінің табиғи қалпында адамзаттың өркениет ошақтарының бірі болып келді. Бұған оның әлемдегі түрлі өркениеттердің тоғысқан тұсына жайғасуы, қолайлы табиғи-жағырапиялық шарт-жағдайы әсер етті. Орта Азия, әсіресе оның оңтүстік бөлігіндегі ірі өзендердің (Әму, Сыр дариялары, Тарым бассейні) бойы, климаты қолайлы өңірлер ежелден диханшылықпен және малшаруашылығымен шұғылдануға өте қолайлы болып келді. Сол себепті, сонау ерте заманнан бастап бұл өңірлерде түрлі қалалар пайда болды. Қалалардың пайда болуымен қолөнеркәсібі және сауда-саттық істері өркендеді. Ақша айналымы жарыққа шықты. Мұның бәрі Ұлы Жібек жолы бойындағы қалалардың дамуына оңды ықпал етті. Сол себепті әлемге әйгілі Ұлы Жібек жолының бойында ортаазиялық ежелгі Шаш, Сауран, Испиджаб, Яссы, Тараз, Баласағұн секілді қалалар өз рөлдерін сәулелендірді. Өкінішке орай, бұл қалалар туралы Араб және Қытай деректерінде соншама көп жазылғанына қарамастан, аталмыш қалалардың жайғасқан орны мен шаруашылық жағдайы, Ұлы Жібек жолындағы атқарған орны туралы зерттеулер тым қарқын алмай келеді. Біздің бұл мәселеге назар аударуымыз, біріншіден, қалалардың өзінің тарихи орнын, маңызын анықтау болса, екіншіден, бүгінгі таңда күннен күнге маңызы артып келетін Ұлы Жібек жолын қайта жаңғырту бағытындағы жобалар аясында көне қалалардың туристік инфрақұрылымды қалыптастырудағы маңызын арттыру болып табылады.

Материалдар мен әдістер

Қазіргі таңда тарих ғылымында ең өзекті болып отырған деректану және тарихнама және тарихи зерттеудің әдістемелері болып отыр. Бұл бағытта деректің рөлі бәрінен маңызды. Әсіресе, біз зерттеу нысаны етіп алған қалалардың орналасуы мен өзара байланысы, жалпы сауда мен мәдени қарым-қатынастағы рөлі арнайы деректерге сүйенеді. Сол үшін біз қытай және араб авторларының еңбегін салыстыра зерттедік. Бұл біздің осы бағыттағы енді ғана басталған жұмысымызға үлкен сенім ұялатады. Өйткені, қалалар мен елдімекендердің арақашықтығын, бағытын, олардың саяси-әскери және мәдени-шаруашылық әлеуетін айқындауға нақты сандық деректер негізінде мол мүмкіндік туғандай. Тағы бір маңызды мәселе, ерте заман адамдарының елдімекендер мен қалалардың арасын нақты өлшеп жүрмегендігі. Қытай немесе араб авторлары болсын, оның бәрін көз мөлшермен, күнмен, тәулікпен, немесе адам дауысы жететіндей мөлшермен есептегені белгілі. Қытайдың *ли* мен арабтардың *фарсах* есебінің өзара байланысы да терең зерттеуді қажет етеді. Қытайдың *ли* есебі де ұдайы өзгеріп отырған. Мұның бәрін бір жүйеге келтіру, өзара байланысын, мөлшерін анықтау әлі де болса тиянақты, табанды зерттеулерді қажет етеді.

Талқылау

Бұл жұмыста біз тарихнамалық деректер мен фактілерді талдаудың «тарих және қазіргі заман» парадигмасына назар аудардық. Деректерді іріктеу мен салыстыру, нақты қашықтық пен деректегі қашықтыққа жүгіну принципін ұстандық. Ғылымдағы тарихилық, объективтілік және

әлеуметтік қағидалармен қатар тарихи-салыстырмалы, нақты және логикалық талдау, ретроспективті, өзектілік, перспективтілік әдістері пайдаланылды.

Нәтижелер

VII ғасырдың басында Орта Азия мен Қазақстанның және Шығыс Түркістанның төңірегіндегі елдерге даңқы жайыла бастады. Шығыста жаңадан еңсе көтерген Таң империясының осы аймаққа қызығушылығы арта түсті. Сөйтіп, Таң мемлекетінің будда монағы, пірәдәр Сюань Цзан Қытайдан шығып, Үндістанға будда кітаптарын әкелуге бара жатқан жолында Батыс Түрік қағанаты үстемдігі астындағы Орта Азияны басып өтеді әрі Тоң Ябғұ қағанның қабылдауында болады. Оның жүріп өткен жолдары Ыстықкөл, Сұяб, Мыңбұлақ, Талас, Испиджаб, Нұжкент, Шаш, Самарқант, Шаһри-Сабиз, Темірқапық т.б. қалалар мен елдімекендер (Ван Чжилай, 2010:56). 657 жылы Таң империясы генерал Су Динфанды жіберіп Батыс Түркі қағанатын жаулап алды. Сөйтіп Орта Азияның Таң империясы үшін де, Араб империясы үшін де маңызы артты. Шығыс Түркістан мен Орта Азия аталған ірі елдердің талас аймағына айналды. Өйткені бұл өңір батыс пен шығысты тұтастыратын Ұлы Жібек жолының үстінде еді. Оның үстіне, жаратылыстық байлығы мол, мал шаруашылығы мен егін шаруашылығы, сауда-саттығы өркендеген аймақ болатын. VIII ғасырдың 40-жылдарында Орта Азия тарихында Араб халифаттарының алмасуы орын алды. Сонымен бірге, Тибет мемлекетінің ірге кеңейтуі де үлкен оқиғаға айналды (Ван Чжилай, 2010: 290). Бұл жағдай империялар арасындағы бәсекелестікті арттырды. Араб халифаты дәуірінде арабтардың Шығысты жаулап алуы, синкретикалық мұсылман мәдениеті мен ислам дінінің ықпал өрісін кеңейту ісіндегі белсенділігі, мұсылман дүниесінің саяси шекарасынан тыс жатқан алыс аймақтарымен сауданың дамуы арабтарды Шығыс Еуропа мен Орталық Азияның көршілес елдері жайлы, алыстағы халықтар мен тайпалар туралы ақпарат жинауға құлшындырды. Арабтардың ортағасырлардағы тарихнамасының Қазақстан аймағына ерекше ден қоюы олардың Орта Азиядағы жаулап алған жерлерін нығайту және Қазақстанның көшпелі тайпаларынан сыртқы қауіпсіздікті қамтамасыз ету қажеттігімен де байланысты болды (Кумеков, Кумекова, 2010: 82-85).

IX ғ. көшпелі түркі тайпалары, арабтар жаулап алған Мауреннахрмен іргелес жатқан аймақтар бірте-бірте ислам дінін қабылдай бастады. Ал араб тарихнамасы мен география ғылымының гүлдену дәуірі де осы уақыт еді. Өйткені, араб халифаты басқа елдер есебінен ірі империяға айналғандықтан халифат құрамына кірген басқа халықтар, оның ішінде түркі тектес тайпалардың да тарихына, орналасу географиясына, шаруашылығы мен мәдениетіне араб ғалымдары тарапынан ерекше көңіл қойыла бастады.

VIII-IX ғғ. халифаттың дамуы мен нығаюында салық жүйесіне байланысты, бірнеше мемлекеттік міндеттер тұрды. Әрине арабтар, қол астындағы халықтардың шаруашылық-қаржылық жүйесін негіз етіп пайдалануына болар еді. Дегенмен, жағдайдың өзгеруіне байланысты, заттай және ақшалай алынатын салық мөлшері, егін және өнеркәсіп шаруашылық өнімдері және аймақтардың бөлінуі, халық қоныстанған жерлер туралы нақты сенімді мәліметтер қажет болды. Сондай-ақ, маршруттар мен пошта бекеттерінің арақашықтығы көрсетілген хабарламалар және бұдан өзге де нақты мағлұматтар бір орталықтан басқару жүйесі үшін қажет еді (Крачковский, 1957: 17).

Араб саяхатшыларының географиялық еңбектерінде де Ұлы Жібек жолы бойында орналасқан қалалар, ауылдар және олардың тұрғындары, елді-мекендер туралы нақты құнды мәліметтер жазып қалдырды. Бұл жазбалар, ортағасырдағы Орталық Азия мен Қазақстанды мекендеген халықтардың тарихы мен мәдениетін зерттеуге үлкен үлес қосты. Араб географтары мен саяхатшыларының мағлұматтарының арқасында ортағасырлық қалалар, елді-мекендер, тайпа атаулары, жер атаулары, сауда жолдарының маршруттары, сол аймақтың шаруашылық және діни өмірі туралы мол мағлұматтар алынды (Қайыркен, Ильясова, 2019: 62). Ұлы Жібек жолының

қазақстандық бөлігіндегі бірінші ірі қала Испиджаб болды, ал оған осы облыстың барлық жер-суы – шығыста Талас – Шуға дейін, солтүстік-батыста Сырдарияның орта ағысына дейін ұласып жатты. Ортағасырлық қалалар туралы нақты географиялық сипаттама берген араб саяхатшылары мен географтарының ішінен Ибн Хордадбех (IX ғ.), Йакуби (IX ғ.), Кудам ибн Жафар (X ғ.), Ибн Хаукал (X ғ.), Худуд әл-‘алам (X ғ.) анонимі, әл-Мақдиси (X ғ.), әл-Истахри (X ғ.) және Йақұт әл-Хамауиді (XIII ғ.) бөліп айтуға болады. Олар өз еңбектерінде Қазақ даласының жекелеген аймақтарында маңызды орын алған Қазақстанның оңтүстігінде – Испиджаб төңірегіндегі қалалар мен елдімекендерінің атаулары мен ара-қашықтығы, тарихы мен мәдени өмірі туралы құнды мәліметтер көрсеткен.

Біз бұлар туралы тәптіштеп баяндамай тұрып, алдымен бұдан да ертерек хатқа түскен Қытай саяхатшысы Сюань Цзанның «Да Тан Сиюйцзи» (大唐西域记) атты жазбасындағы Испиджаб туралы мәліметке тоқталғымыз келеді. Қытай ғалымы Су Бэйхай өзінің «Қазақ мәдениетінің тарихы» атты еңбегінде Испиджабты қамтыған қалалар шоғырын ерте замандағы Қазақ даласының оңтүстік бөлігіндегі отырықшылық өркениеттің, қала мәдениетінің жарқын айғағы ретінде көрсеткен болатын (Су Бэйхай, 2001: 218). Ендеше, Сюань Цзан өзінің сол Испиджабқа қатысты жазбасында былай дейді: «Талас қаласынан оңтүстікке қарай оншақты ли келетін жерде Сюгу қаласы бар. Онда 300 түтіннен астам тұрғын бар. Олар негізінен Орталық патшалықтың (Қытайдың) адамдары еді. Бір заманда олар түріктерге тұтқынға түсіп, осында әкелінген. Кейін бірыңғай бауырластар қауымдасып, осы қаланы ортақ меншіктеніп, үй салып, баспана тұрғызып, біржолата қоныстанып қалған. Олардың киім киісі мен жүріс-тұрысы түріктермен бірдей. Алайда, тілі мен салт-дәстүрі әлі де сол Қытайдағыдай. Осы жерден оңтүстік-батысқа қарай 200 лиден астам жол жүрген соң, Ақсу (Байшуй) қаласына жеттік. Қаланың айналасы 6-7 ли келеді. Жергілікті өнімдері мол. Ауа райы жанға жайлы. Осы арадан тағы да оңтүстік-батысқа қарай 200 лидей жүргенде Кунгу қаласына жеттік. Қаланың айналасы 5-7 ли келетін аумақты алып жатыр. Бұл өңірдің жазық даласы да, ойпатты жері де ылғалды әрі құнарлы. Бәрі де нулы орманмен көмкерілген. Осы жерден оңтүстікке қарай 40-50 ли жол жүріп, Нукжент еліне жеттік» (Сюань Цзан(玄奘著), 1985.). Бұл жерде Талас немесе Тараз қаласынан оңтүстікке қарай жүргенде алдымен қытайлықтар мекендейтін Сюгу қаласының бар екені тілге тиек етіледі. Бірақ бұл қаланың орны әзірге дейін анықталған жоқ. Одан оңтүстік-батысқа қарай 200 ли жүргенде Ақсу (Байшуй白水城) қаласына жетуге болатыны айтылған. Байшуй қытайша ақсулы қала дегенді білдіреді. М. Қашқаридің «Түркі тілдері сөздігінде» бұл қала Испиджаб деп аталады. Соғды-парсы тілінде оның мағынасы тағы да «ақ су» дегенді білдіреді. Қытайдың «Юань хандығы тарихында» аталмыш қала Сайланчэн (赛蓝城), яғни Сайрам қаласы деп қатталған (Еженханұлы, 2005: 37).

Енді осы Испиджаб қаласына қатысты араб тіліндегі деректерге назар аударып көрейік:

Ибн Хордадбехтің деректері (IX ғ.): ...Шаштан Илақ пен Баланканактағы күміс кеніне (ма‘дан әл-фиддаға) дейін 7 фарсах, содан кейін [Шаштан] *темір қақпаға (Баб әл-хадид)* дейін 2 миль, содан кейін *Кубалаға* дейін 2 фарсах, содан кейін *Фаркардқа* дейін 6 фарсах, содан кейін *Исбижабқа* дейін дала арқылы 4 фарсах. Жалпы Шаштан Испиджабқа дейін 13 фарсах.

Содан кейін *Шарабқа* дейін 4 фарсах, содан кейін *Бадухкетке* дейін 5 фарсах, содан кейін *Тамтажга* дейін 4 фарсах, содан кейін *Абаражга* дейін 4 фарсах, содан кейін өзен бойындағы тұраққа (станса) дейін 6 фарсах. Абаражда дөң бар, ол дөңнің айналасында мың бұлақ бар, ол [өзен пайда болып] шығысқа қарай ағады. *Баркуаб* деп аталады яғни теріс аққан су деген мағынады. Бұл жерде қара бұлдырықты аулауға болады. Содан кейін ол су арқылы өтіп *Жуикетке* дейін 5 фарсах, содан кейін Таразға дейін 3 фарсах. Жалпы Испиджабтан Таразға дейін 26 фарсах (Ильясова, Ораз, 2016:19).

Кудамма ибн Жафар (IX ғ.): ...Шаш қаласынан қорған ішіндегі әскери бөлімге дейін екі фарсах, ол жерден Ғаркардқа дейін бес фарсах, Ғаркардтан Исбишабқа дейін дала арқылы төрт фарсах, Исбишабтан Шарабқа дейін *Мауа* мен *Йуран* деп аталатын үлкен екі өзен ағып жатқан дала арқылы төрт фарсах, Шарабтан Бадухкатқа дейін құдық арқылы төрт фарсах, Бадухкаттан Тамтажға дейін құдық арқылы бес фарсах. Тамтаж далалы жерде орналасқан, онда үлкен өзен мен қамыс бар. Тамтаждан Абаржажға дейін төрт фарсах. Абаржаж – бұл бір үлкен дөң. Айналасында шығыс жаққа қарай ағып жатқан өзенге құятын мың бұлақтың көзі бар. Аталмыш өзен *Баркуаб* деп аталады, яғни «теріс аққан су» деген мағынада (Ильясова, Ораз, 2016: 28).

Испиджабқа жақын жерде, одан Шашқа баратын жолдың бойында Ғазкирд қаласы жатқан. Орта ғасырларда жол Тұрбат асуынан өтіп, Сайрамға барған. Қазіргі Шарапхана ауылының аумағынан VII-X ғасырларда болған қаланың жұрты табылды, Газгирд деуге болады. Ертедегі Газгирд топонимінің қазіргі Қазығұрт атауында сақталып қалған болуы мүмкін. Ташкент пен Шымкент арасындағы тау сілімдері солай деп аталады, қаланың қираған жұрты соның етегінде жатыр. Испиджабтың шығыс жағында *Шарап*, *Будухкет*, *Тамтаж*, *Абараж және Жувиат* қалалары мен елді мекендері болған. Шарапқа Төрткөл Балықшы, Будухкетке, Қазатлық (IX-XI ғғ.) қалаларының жұрты сай келеді. Будухкас – Қазатлық Түлкібас ауданының орталығы Тұрар кент селосының батыс жағында – Құлан өзенінің Арысқа құяр сағасында жатыр. Тамтаж бен Абараж керуен сарайлар болса керек (Ақышев және т.б. 2010:351; Байпаков, 1977: 81-92) Ал, В.В. Бартольд Тамтажды Арыс өзенінің сол жағалауындағы Түлкібаспен, ал Абаражды Шақпақ маңындағы Мыңбұлақпен сәйкестендіреді.

Ибн Хордадбех пен Кудамма ибн Жафардың «Аталмыш өзен *Баркуаб* деп аталады яғни «теріс аққан су» деген мағынада», -деген мағлұматындағы Баркуаб –Теріс өзені. Бұл бүгінде Жамбыл облысының Жуалы ауданының жеріндегі Шақпақ-ата, Шоқпақ өңірінен бастау алатын Теріс өзені. Бұл өзен бұрындары шығысқа қарай ағып Талас өзеніне құятын. Осы өзеннің бастау алатын жерлері де ертеде Қытай дерегінде Мың бұлақ (Цяньчуань-千泉) деп аталған (Қайыркен, Ильясова, 2019: 63).

«Худуд әл-‘алам» еңбегінде арнайы (X ғ.) «Мауараннахр елі мен ондағы қалалар жайында» деген бөлімінде мынандай мәліметтер бар.

Исбиджаб – мұсылмандар мен кәпірлердің арасындағы шекарада орналасқан аймақ. Жері кең, гүлденген. Түркістан шекарасында. Түркістаннан тасымалданатын нәрсенің барлығы осы аймаққа келеді. Мұнда қалалар, елді-мекендер, қыстақтар көп. Бұл аймақтан иленген мал терілері мен қойлар тасымалданады. Бұл аймақтың орталық қаласы Исбиджаб деп аталады. Үлкен, табиғи бай қала. Мұнда сұлтанның ордасы орналасқан. Сондай-ақ бұл қалада тұтұнатын бұйымдар көп. Бұл қалаға әр жерден саудагерлер жиналады.

Содан кейін Саникас, Будахкас, Суткент және Бараб қалалары туралы жазады.

«Исбиджаб пен өзеннің арасы жайылып жүрген малға толы. Ол малдардың жартысы Исбиджабқа, ал бір жартысы Шаш, Бараб, Кенжидеге тиесілі. Аталмыш аймақта мұсылман болған ашина түркілерінің мың киіз үйлері бар» (Ильясова, Ораз, 2016:30).

XIII ғасырда өмір сүрген араб географы Йақұт әл-Хамауидің «Му‘жам әл-булдан» еңбегінде Испиджаб деп аталатын көлемді мақаласы бар. Йақұт әл-Хамауи жоғарыда аталған өзіне дейінгі авторлардың еңбектерін пайдаланады, сонымен бірге өзі өмір сүрген дәуіріне қатысты аутентивті мағлұматтар да қосады. Йақұттың өз заманындағы оқиғалардан нақты мағлұмат беретін мақаласы «Испиджаб».

Мақаланың басында Йақұт Испиджабтың орналасуы туралы мәліметтер келтіреді. «Испиджаб – Түркістан шекарасындағы Мауараннахрдың атақты қалаларының ішіндегі үлкен қаланың аты. Оның кең аумағы мен көптеген қала тектес ауылдары бар. Және де ол бесінші ықылымда. (Оның) бойлығы 98°10', ал ендігі 39°50'-тең» (Көмеков, Ильясова 2011: 179-180).

Осындағы Түркістан атауы алғаш рет парсы әдебиетінде YI ғ. қолданылып, Амудариядан солтүстіктегі тарихи-географиялық аймақты білдірген. Орта Азияда, нақтырақ айтсақ, Амудария мен Сырдария өзендерінің аралығында араб халифатының саяси билігі орнап және ислам діні мен мәдениетінің таралуына байланысты Түркістан аймағы туралы бұрынғы мағлұматтар өзгеріске ұшырады. YIII ғ. ортасында Келес даласы арқылы Сырдарияның жағалауынан тауларға дейін дуалдар соғылып, ол мұсылман иеліктері мен Түркістан арасындағы шекара болып есептелді. Бірте-бірте Отырар, Шауғар, Испиджаб, Тараз сияқты түркі қалалары Түркістан шекараларындағы бекіністерге айналды (Көмеков, 2002: 14). Йақұт мәліметінде Түркістан аймағындағы Испиджаб Мауараннахрға географиялық тұрғыда емес, саяси тұрғыда қосылған қала ретінде қолданылып тұр. «Оның кең аумағы мен көптеген қала тектес ауылдары бар» – деген сөйлемді Йақұттың өзі қоса отырып, Испиджабтың қала ғана емес, сол кездегі үлкен облыс орталығы екендігін нықтай түседі.

Испиджабтың координаты туралы деректерді ол әл-Хорезмидің (IX ғ.) «Китаб сурат ал-ард» еңбегінің негізінде келтіреді. Әл-Хорезми Испиджабтың бойлығы $92^{\circ}10'$ деп береді, ал Сухрабтан (X ғ. бірінші жартысы) бастап бұл мәлімет $98^{\circ}10'$ нұсқасында кездеседі (Көмеков, Ильясова 2011: 1690).

Одан әрі «*Ол топырағының құнарлылығы, ағын сулары, ағаштары және гүлденген бау-бақшаларымен Аллаға жаққан ең таза, кең және көп қоныстанған елдімекен болды. Хорасан мен Мауараннахрда Испиджабтан басқа салық төлемейтін қала болмады, өйткені ол үлкен шекаралық бекініс еді*» деген Йақұттың осы мағлұматтарына мазмұны жағынан жақын деректерді Ибн Хаукал мен Истахри де айтады. Ибн Хаукал «*оның рабады бау-бақшалы және сулы. Оның құрылыстары саздан*» деп жазса, әл-Истахри «*(қала) құрылыстары саздан, оның базарлары асып-төгілген, ол жемістерге бай, онда астық мол және түрлі пайдалы заттар көп*» (Көмеков, Ильясова 2011: 170) деп жазады.

Келесі сөйлемді Истахри «Мауараннахрда Испиджабтан өзге харадждан босатылған қала жоқ. Оның төңірегінде қалалар мен елді мекендер мол» деп жазса, Ибн Хаукал «*Бұл адамдары мол және ауқымды қала, бүкіл Хорасан мен Мауараннахрда Испиджабтан өзге харадждан босатылған қала жоқ*» деген мәтінде береді. Ибн Хаукал әл-Истахридің дерегіне Хорасанды қосады. Йақұт одан әрі бұл деректерді «*үлкен шекаралық бекініс еді*» деген мәліметпен толықтырады да «*сол елдің халқы салықтың (ақшасын) құнын қару-жарақ сатып алып, жер өңдеулеріне жұмсау үшін босатылғандығын*» айтады. Йақұт дерек көздері авторларының мәліметтеріне мәтіндік-салыстырмалы талдау жасау арқылы олардың хронологиясын айқындауға мүмкіндік аламыз. Жоғарыдағы екі автордың деректеріне Испиджаб «*үлкен шекаралық бекініс еді*» - деп Йақұт қосқан мәліметті оның пайдаланған негізгі авторларының бірі ас-Самани (XII ғ.) «*Испиджаб – үлкен қала, шығыстағы қалалардың бірі, шекаралық түрік бекіністерінің бірі*» деген мәтінде береді. Ас-Саманиден бұрын әл-Мақдиси 985 жылы құрастырылған еңбегінде Испиджабты «*Бұл даңқты шекаралық бекініс және дін үшін соғысатын жер*» деген мазмұнда жазады. Ал Йақұт мәтініне мазмұны бойынша барынша жақын деректі 891 жылы құрастырылған әл-Йақубидің «Китаб әл-булдан» еңбегінен кездестіреміз. Оның «*Шаһтан үлкен шекаралық Испиджаб бекінісіне дейін екі күндік жол*» деген мәліметі хронологиялық тұрғыда ең бастапқы дерек деп білеміз. 840 жылы Испиджабты Саманилердің Самарқандағы билеушісі Нух ибн Асад (833-844) жаулап алғаннан кейін түріктердің шабуылынан қорғану үшін оны айналдыра қорған тұрғызуға бұйрық берген (Көмеков, Ильясова 2011: 170). Демек, Йақуби (IX ғ.) Нух ибн Асад әскерінің құрамында болған және оның бұйрығымен қорған тұрғызуға тікелей қатысқан куәгерлердің дерегіне сүйеніп, осындай мәліметті нық сеніммен жазады.

IX-X ғғ. аралығында Орта Азия, яғни Мауареннахр, ирандық билеуші әулет құрған қуатты Саманилер мемлекетінің құрамында болып келгені белгілі. Алайда Испиджаб Саманилерге сөз

жүзінде ғана бағынышты болды. Солтүстік-батыста Сауранға дейінгі жерді, ал шығыста Талас аңғарын қамтыған Испиджаб аймағын бұрынғысынша түрік әулеті басқарды, оның маңызды артықшылықтары болды. Испиджабтың билеушісі өзінің Саманилерге бағынатындығын Саманилер сарайына алым-салықтың орнына сыйлық жөнелтіп, оған қоса 4 данак пен сыпырғыш жіберіп тұруымен білдіреді (бір данак 1/6 дирхемге тең) (Бартольд, 1963: 270).

Испиджаб көшпелі түріктерге ислам дінін таратудың тірегіне айналды. Саманилер өздерінің ықпалын бүкіл Испиджаб аймағына жүргізіп, оның халқы арасында мұсылман дінін орнықтыруға күш салды.

Испиджаб Қарахан мемлекеті құрамына кіргенге дейін түріктер мен саманиліктер арасындағы әскери іс-қимылдардың үздіксіз шайқас алаңына айналған еді. Сол кезеңдерде Испиджабтың ислам елдеріне түрік-құлдарды жөнелтетін орын болуы кездейсоқтық емес (Байтанаев, 2013: 24).

Жоғарыдағы Қытай саяхатшысы Сюань Цзанның жазбасындағы Кунгу қаласы (恭御城) туралы тоқталайық: «Да Тан Сиюйцзиге» түсініктеме жазған Цзи Сянлинь бұл қаланы Сырдарияның бір тармағы болған Шыршық пен Ангрен өзендерінің бойында, араб географтары тілге тиек ететін Шаш-Илақ (Shach-Irak) өңірінде дейді (Сюань Цзан (玄奘著), 1985: 50). Тарихшы Чжоу Лянкуань да бұл қаланы Шыршық өзені тарапта дейді (Чжоу Лянькуань (周连宽), 1984:97). Бұл екеуінде де Кунгу қаласын Испиджабтан бөлек жерде деп көрсетеді.

Дегенмен, Сюань Цзанмен замандас Дао Суанның «Шицзя фанчжэ» атты жазбасында Кунгу қаласын ғана тілге тиек етіп, Испиджаб туралы еш нәрсе айтпайды (Дао И (道宣), 1983: 22). «Жаңа Тан кітабы-Батыс өңір баянында» тек Испиджабты ғана айтып Кунгуді ауызға алмайды. Сондықтан ағылшын Т. Wattors «Да Тан Сиюйцзидің» ағылшынша аудармасына берген түсіндірмесінде Кунгу (қытайша Гунюй) сөзі түрікше «кууи» (泉бұлақ) сөзінен келіп шыққан болуы мүмкін, қытайша 白(ақ) иероглифі мен 水(су) иероглифі тігінен жазылғанда бір иероглиф болып (泉) жазылып кетсе керек дейді (Tohomas Wattors, 1904: 84). Олай болса, ол араб жазбаларындағы Испиджаб (ақсу) сөзімен бір мағынада болып шығады. Яғни, Кунгу мен Испиджаб бір жердің аты дейді (Tohomas Wattors, 1904: 84). Әрі ол екеуін де Шымкенттің шығысында 13 шақырым жердегі Сайрам қаласы дегенге меңзейді.

Дегенмен, қазақстандық зерттеушілердің еңбегінде Сюань-цзанның жазбасында кездесетін осы Гунюй/Кунгуй Арыс бойындағы Жуантөбе қалашығының орнына сәйкестендіріледі. Б. Байтанаевтың пікірінше Испиджаб солтүстігінде Отрар округімен емес, Кенжиде округімен шектеседі. «Шахнамадағы» Канга өзені Арыс, ал Жуантөбе – Арыс алқабындағы орналасқан Кунгуй дейді (Байтанаев, 2013: 60). Бірақ бұл Суань Цзанның Үндістанға бағыт алған сапарының нақтылы маршрутымен толық сәйкеспейді.

Қарастырылып отырған кезеңдегі ірі қалаларға ортақ үлгіні біз әл-Макдисидің (X ғ.) Испиджаб қаласын сипаттағанынан көреміз. *Онда рабад және елді мекені бар. Ол жерде (мекенде) жабық базарлар, кенеп мата базары және мешіті бар. Оның (мекені) төрт қақпасы бар, әр қақпада рабад орналасқан, ол Нужикет қақпасы, Фархан қақпасы, Шақрана қақпасы, Бұхара қақпасы. Ал, рабаттар: Нахшабтықтар рабады, Бұхаралықтар рабады, Самарқандтықтар рабады, Қаратегин рабады болып төртке бөлінеді. Оның (Қаратегиннің) қабірі сол жерде орналасқан. Әр айда түскен кірісінен 7000 мың дирхамды қайырымдылық ретінде пақыр жандардың нан-дәміне жұмсайтын базар бар. Бұл жерде [қалада] 1700 рабад бар деп те айтылған* (Ильясова, Ораз, 2016: 57-59). Испиджабтың мұндай көршілес қалалардың аттары бар бірнеше қақпаларының болуы оның іргелес жатқан облыстармен тығыз сауда, мәдени және саяси байланыстардың болғанын көрсетеді.

Алым-салықсыз саясат пен қаланың керуен магистралі бойында қолайлы орналасуы аймақтың экономикасына оң әсерін тигізеді. Испиджаб қарқынды дамып, аумағы ұлғая бастайды. Мәуреннахр қалаларынан оған әртүрлі халықтар ағылып, оның айналасына рабад пен шаруашылық аймағын қалыптастырады (Байтанаев, 2013: 23).

Йақұттың келесі сөйлемі: *«Және де сол аймақ тағдыр талкегі мен жалғандығына тап болғанша оның төңірегінде Тараз, Сауран, Саникс және Фараб секілді қалалар болды»* деген мәтінде беріледі. Бұл жерде Испиджаб облысындағы шекаралық қалалардағы тарихи оқиғалар туралы мағлұматтар одан әрі таратуды қажет етеді. Ол қалалар 1211-1215 жж. хорезмшах Мұхаммедтің Күшлік ханмен соғысы барысында қиратылған болатын.

Йақұт осы аталған қалалардың ішінде «Испиджаб» мақаласында тек 4 қаланы ғана атаумен шектеледі. Бұл жердегі Саникс қаласы ортағасырлық авторлардың деректерінде әртүрлі нұсқада кездеседі. Әл-Мукаддаси Испиджаб облысының қаласы ретінде Арсубаникет – деп атаса, Истахри Усбаникат (Көмеков, Ильясова 2011:170) деп көрсетеді.

Ибн Хаукал (X ғ.) бойынша Испиджабтың *«төңірегіндегі қалалардың арасында Бадухкет, Субаникет, Тараз, Атлах, Шелджі, Кедер, Сүткенд, Шауғар, Сауран және Уасидж. Субаникет – Кенжид округінің басты қаласы»* (Ibn Haukal, 1938-1939:389). Ал әл-Мақдиси (X ғ.) жоғарыда аталған еңбегінде Испиджаб округіндегі қалалар туралы барынша толық мағлұмат береді. *«Испиджаб ауа райы бір қалыпты ықылыммен шектесіп жатыр. Бас қаласының атауы да Испиджаб. Испиджабқа қарасты қалалар – Хурлуғ, Жумушулағу, Арсубаникис, Бараб, Шауғар, Сауран, Турар Зарах, Шағлжан, Балаж, Барукет, Бурух, Яганкет, Азахкет, Дех Нужикет, Тараз, Балү, Жикил, Барсхан, Атлах, Жамукет, Шалжи, Кул, Сус, Такабкет, Дех Науи, Кулан, Мирки, Нушкет, Лакра, Жамук, Урду, Науикес, Баласағұн, Лабан, Шуй, Абалығ, Маданкет, Барсийан, Балағ, Жакаркан, Йғ, Йкалығ, Рауанжам, Катак, Шур Жашма, Діл, Ауас, Жаркерд»* (Ильясова, Ораз, 2016: 57-59).

К.М. Байпаков Усбаникас (Арсубаникас) қаласын Арыс өзені бойындағы Мамаевақаға таяу Жуантөбе деп оқшаулайды (Байпаков, 1986: 223). Ал, академик Б. Байтанаев *«Біздің пікірімізше, Кенжида округінің орталығы Арсубаникет қаласына Қараспантөбе сәйкес келеді»*, - дейді (Байтанаев Б., 2013: 223).

К.М. Байпаков әл-Мақдиси тізіміндегі Бурух қаласын Отрар қалашығынан солтүстік-шығысындағы 30 км. орналасқан Бұзықтөбе қалашығы деп, ал Яганкетті Ұзынтөбе қалашығымен оқшаулайды.

Әл-Мақдисидің мағлұматындағы Нужикет қақпасын Б. Байтанаев М.Е. Массон бойынша Испиджабтың батыс қақпасы екендігін жазады. Нужикет қақпасы Шымкент қаласына әкелетіндігін айтады. Әл-Мақдисиді Дәх Нужикет қаласы туралы *«...кішкентай қала. Базары бар. Көктем мезгілінің үш айында салмағы төрт мананы құрайтын сүйексіз ет бір дирхамға сатылады. Қала үлкен болатын. Исмаил ибн Ахмад бұл жерді алғаннан кейін кішірейіп қалған. Солай бола тұра қорғаны бар көп ғимаратты қала, және қалада қамал орналасқан»* (Ильясова, Ораз, 2016: 60).

629 жылы қытай саяхатшысы Сюань-Цзан Оңтүстік Қазақстан аумағына келген кезде, округтің басты қаласы – Нужикет болды. Әл-Мақдисидің мәтіні бойынша Б. Байтанаев Дәх Нужикетті IX ғ. дейін үлкен қала болғандығын және ол қаланының Шымкент қаласына сәйкес келетінін археологиялық және жазба деректер негізінде дәлелдеп берді (Байтанаев, 2013: 74-75). Мұсылман әлемінің ең қиыр шығысындағы қаланың дәуірлеп дамуы IX ғасырдан басталады. Әл-Белазури бойынша бұл саманилік Нұх ибн Асад 833-844 жж. Испиджабқа жорық жасап, қаланы айнала ұзын қорған құрылысын салуға және оны қоршай жүзім егуге үкім еткеннен кейін болған (Байтанаев, 2013: 23).

ХІІ ғасырдың соңы мен ХІІІ ғасырдың басында Хорезм мұсылмандық Азиядағы алдыңғы қатардағы мемлекетке айналды. Хорезмшах Текеш (1172-1200) 1194 жылғы шайқаста парсының батысындағы соңғы селжүк сұлтаны Тоғрұлды тізе бүктіреді. Текеш және оның ізбасарлары бірнеше рет қарақытайларға соғыс ашқан болатын, бірақ сәтсіздікке ұшырап отырды. Текештің баласы Мухаммед (1200-1220) хандық құрған алғашқы жылдары Ауған жерінен шыққан гурид тайпаларына қарсы күресі кезінде, қарақытайларға алым-салық төлеп және олардың көмегін пайдаланған. Кейін ол өзін мұсылмандарды дінсіздердің езгісінен құтқарушысы деп жариялап, 1210 жылы Талас жағалауында қарақытайлардың әскерін талқандайды (Бартольд, 1963: 134). Сонымен бірге «ХІІІ ғ. басында мұсылмандық Азияда бірінші болуға дәмеленген хорезмшах Мұхаммед (1200-1220) мемлекетінің құрамына Сығанақ аймағы да кірді. Сығанақ иелігінен айырылғанына қарамастан, қыпшақ хандары Хорезмге қарсы табанды күресті жүргізуін жалғастыра берді» (Ильясова, Ораз, 2016: 174). Осындай көпжақты ішкі тартыстардың барысында хорезмшах өзінің Қашғар мен Хотандық діндестеріне көмек көрсете алмады, тіпті Мауараннахрдың солтүстік облыстарын Күшліктен қорғауға шамасы келмеді. Күшлік Қотанға жорық жасап, оны басып алды. Ол онда жергілікті халықты ислам дінінен бет бұрып, будда немесе христиан дініне сенуге насихаттады (Су Бэйхай, 2019: 275).

Қорытынды

Йақұт әл-Хамауи «Испиджабтан ғылымның барлық салаларынан көптеген зиялы ғалымдар шыққан. Олардың ішінде: Абу-л-Хасан ‘Али ибн Мансур ибн ‘Абдаллаһ ибн Ахмад әл-Му‘аддиб (оқытушы, тәрбиеші) әл-Мукри (құранды жақсы оқитын адам) әл-Испиджаби. Ол 380 (986) жылдан кейін қайтыс болған. Ол жөнінде нақты дерек жоқ, халық солай айтады» – деп аяқталады. Йақұт бұл мәліметтерінде Испиджабта ІХ-Х ғасырларда өмір сүрген ғалымдардың арасынан тек біреуін ғана атай отырып, бұл деректерді ауызша мағлұматтардан алғандығын көрсетеді.

Тарих саласындағы ғылыми-зерттеу жұмыстарының әдістемесінде жазба дереккөздерін пайдаланудың маңызы зор. Сол құнды дереккөздері арқылы тарихи құбылыстар мен үдерістер жайлы бағалаулар мен қорытындылар жаңғырып, нақты оқиғалар мен жекелеген тұлғалардың бейнесі шынайы қалпына келтіріледі. Сондай-ақ бұл мағлұматтар біздің зерттеуімізде отырықшы өркениеттің өзегін құраған қалалар тарихын кеңінен қарастыруға жетелейді.

ӘДЕБИЕТТЕР МЕН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- Байпаков К.М. Средневековая городская культура Южного Казахстана и Семиречья (в VI-начале XIII вв.). – Алма-Ата: Наука, 1986. – 254 с.
- Байтанаев Б. История Шымкента: 2200 лет по археологическим источникам. – Алматы, 2013. – 252 с.
- Байтанаев Б.Ө. Сайрам көмбесі: ортағасырлық алтын. – Алматы, 2013. – 238 б.
- Бартольд В.В. Монгольские владычество // Соч. в 9 т. –Т. II. часть I –М.-Л.,1963. –1020 с.
- Бартольд В.В. Туркестан в эпоху монгольского нашествия // Соч. в 9 т. –Т. I. –М.: Изд-во вост. лит-ры, 1963. – 759 с.
- Ван Чжилай. 王治来.中亚史Орта азия тарихы. 北京：人民出版社. 2010. – 56 б.
- Ван Чжилай.王治来中亚通史Орта Азия тарихы. 古代卷 ерте заман бөлігі. 上. I том. 新疆人民出版社 Синьцзян халық баспасы. 2004. – 290 б.
- 道Dao И宣释迦方志 Шицзяфанчжи. 范祥雍点校本 Фан Сянюн салыстырған нұсқа.中华书局 «Чжунхуа шуцзюй» баспасы. 1983, -22 б.
- Ibn Naukal. Opus Geographicum. Liber imaginis terrae. Lugduni Batavorum, 1938-1939. (BGA T.I-II).
- Көмеков Б.Е., Ильясова З.С. Йақұттың «Му‘дхам әл-булдан» (ХІІІ ғ.) жағрафиялық жинағы – Қазақстанның ортағасырлық тарихының дерегі. - Алматы: Қазақ университеті, 2011. – 245 б.

Көмеков Б.Е. Мұсылман деректеріндегі Түркістан тарихы аймағы және Тараз қаласы //Орта-Азиялық университетінің хабаршысы. –Алматы, 2002 №1. – 13-15 бб.

Крачковский И.Ю. Арабская географическая литература // Избранные сочинения. –Т. 4. – М.-Л.: Издательство АН СССР, 1957. – 912 с.

Кумеков Б.Е., Кумекова Р.Б. Арабские географы и путешественники IX-XII вв. /Вступ. ст., пер. С араб., коммент., тексты и факсимиле Б.Е. Кумеков, Р.Б. Кумекова. Отв. Ред. А.К. Муминов. – Алматы: Дайк-Пресс, 2010. Т. 2. –328.

Қазақстан тарихы. Көне заманнан бүгінгі күнге дейін. 4 томдық. –Алматы: Атамұра, 2010. – Т. I. 351 б;

Байпаков К.М. О локализации средневековых городов южного Казахстана//Археологические исследования в Отраре. – Алма-Ата: Наука, 1977. – С.81-92.

Қайыркен Т.З., Ильясова З.С. Қытай және араб деректеріндегі Оңтүстік Қазақстанның көне қалалары мен елді мекендері //Отан тарихы ғылыми журнал. –Алматы, 2019. – №1 (85). – 59-74 бб.

Қазақстан тарихы туралы Қытай деректемелері. I том. Саяхатнамалар мен тарихи географиялық еңбектерден таңдамалылар. Ауд.: Б. Еженханұлы, Ж. Ошан, С. Сүңғатай. – Алматы. «Дайк-Пресс», 2005. – 395 б.

Ильясова З.С., Ораз Е. Қазақстанның ортағасырлық тарихына қатысты араб дереккөздері /Мәтінді қазақшаға аударып, ғылыми түсініктерін жазған З.Ильясова, Е.Ораз. Жауапты редактор Ш. Керім. – Алматы: Қаламгер, 2016. – 248 б.

Су Бэйхай. Қазақ мәдениетінің тарихы. /Ауд. Т. Зәкенұлы. –Алматы, Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы, 2001. – 540 б.

Су Бэйхай 苏北海. Қазақтың жалпы тарихы 哈萨克族通史. 哈萨克族的发展 Қазақ ұлтының дамуы. Қазақша аудармасы. II т. Ауд. Т.З. Қайыркен. – Алматы: «Асыл кітап», 2019. – 275 б.

Tohomas Wattors. On Yuan Cwang's Travels in India (大唐西域记英译本). Vol. I. – London, 1904. – p. 84.

玄奘著 Сюань Цзан. 季羨林等校注 Цзи Сяньлин т.б. салыстырып түсініктерін берген.大唐西域记校注 Ұлы Тан патшалығының Батыс өңір естеліктері.中华书局 «Чжунхуа Шуцзюй» баспасы,1985.

周连宽 Чжоу Лянькуан. 大唐西域记史地研究丛稿. Ұлы Тан патшалығының Батыс өңір естеліктерін тарихи-жағырапиялық тұрғыдан зерттеулер. 中华书局. «Чжунхуа шуцзюй» баспасы, 1984. – 97 б.

REFERENCES

Bajpakov K.M. Srednekovaya gorodskaya kul'tura YUzhnogo Kazahstana i Semirech'ya (v VI -nachale XIII vv.).–Alma-Ata: Nauka, 1986. – 254 s.

Bajtanaev B. Istoriya Shymkenta: 2200 let po arheologicheskim istochnikam. [The history of Shymkent: 2200 years according to archaeological sources] –Almaty, 2013. – 252 s. [in Russian].

Bajtanaev B.A. Sajram kombesi: ortagasyrlyk altyn. [Sairam Tomb: Medieval Gold] –Almaty, 2013. – 238 b.

Bartol'd, Mongol'skie vladychestvo[Mongol rule] //Soch. v 9 t. –Т. II. chast' I –М.-Л.,1963. –1020 s.

Bartol'd B.B. Turkestan v epohu mongol'skogo nashestviya [Turkestan during the Mongol invasion] // Soch. v 9 t. –Т. I. –М.: Izd-vo vost. lit-ry, 1963. –759 s.

Wang Zhilai.王治来中亚史 Zhongyashi北京 Beijing : 人民出版社Renminchubanshe.– 56 b.

Wang Zhilai. 王治来中亚通史 Zhongya tongshi 古代卷 Gudaijuan (ерте заман бөлігі). 上. Shang (I том). 新疆人民出版社 Xinjiang renmin chubanshe& 2004. –290 б.

道宣 Dao Yi. 释迦方志 Shijia-fangzhi. 范祥雍点校本 Fang Xiangyong dianjiaoben.中华书局 «Zhonghuashuju», 1983. – 22 b.

Ibn Haukal. Opus Geographicum. Liber imaginis terrae. Lugduni Batavorum, 1938-1939. (BGA T.I-II).

Komekov B.E., Il'yasova Z.S. Jakuttyn «Mu'dzham al-buldan» (XIII g.) zhagrafiyalik zhinagy – Kazakstannyn ortagasyrlyk tarihyyn deregi. –Almaty: Kazak universiteti,2011. – 245 b.

Komekov B.E. Musylman derekterindegi Turkistan tarihy ajmagy zhane Taraz kalasy [Turkestan region and Taraz cityin Muslim sources] //Орта-Азиялық университетінің хабаршысы.–Алматы, 2002. – №1. –13-15 бб.

Krachkovskij I. Arabskaya geograficheskaya literatura [Arab geographical literature]// Izbrannye sochineniya. –Т. 4. – М.-Л.: Izdatel'stvo AN SSSR,1957. – 912s.

Kumekov B.E., Kumekova R.B. Arabskie geografii i puteshhestvenniki IX-XII vv. /Vstup. st., per. S arab., komment., teksty i faksimile B.E. Kumekov R.B. Kumekova.Otv. Red. A.K. Muminov. – Almaty: Dajk-Press, 2010. – T. 2. –328. [in Russian].

Kazakstan tarihy. Kone zamannan bugingi kunge dejin. 4 tomdyk. –Almaty: Atamura, 2010.– T. I. –351 b.. [in Kazakh].

Bajpakov K.M. O lokalizacii srednevekovykh gorodov yuzhnogo Kazakhstana//Arheologicheskie issledovaniya v Otrare // Archaeological research in Otrar]. –Alma-Ata: Nauka, 1977. –S.81-92. [in Russian]

Kajyrken T.Z., Il'yasova Z.S. Kytaj zhane arab derekterindegi Ontustik Kazakstannyn kone kalalary men eldimekenderi[Ancient cities in Southern Kazakhstan from Arab and Chinese resources] // Otan tarihy. – Almaty, 2019. –№1 (85). – 59-74 bb.

Kazakstan tarihy turaly Kytaj derektemeleri. I tom. Sayhatnamalar men tarihi geografiyalyk enbekterden tandamalyar. [History of Kazakhstan from Chinese resources. I part: Sources from historical-geographical books]. Aud.:B.Ezhenhanyly, Zh. Oshan, S. Sungatai. – Almaty. «Dajk-Press»,2005. – 395 b.

Il'yasova Z.S., Oraz E.Kazakstannyn ortagasyrlyk tarihynda katysty arab derekkozderi [arabic sources of the medieval history of Kazakhstan]– Almaty: Kalamger, 2016. – 248 b.

Su Bejhaj. Kazak madenietinin tarihy. [History of Kazakh culture] /Aud. T.Z. Zakenuly. –Almaty, Duniezhuzi kazaktary kauymdastygy, 2001. –540 b.

Su Bejhaj.Kazaktyn zhalpy tarihy. Kazak ultynyn damuyi.[General history of Kazakhs and development of Kazakh culture].Kazaksha audarmasy. II t. Aud. T.Z. Kajyrken. – Almaty: «Asyl kitap», 2019. – 275 b.

Tohomas Wattors. On Yuan Cwang's Travels in India (大唐西域记英译本). Vol. I. – London. 1904. – p. 84.

玄奘著Xuan Zang. 季羨林等校注Ji Xianlin dengrenjiaozhu.大唐西域记校注Da Tang Xiyuji jiaozhu.中华书局 «Zhonghuashuju»,1985.

周连宽Zhou Liankuan. 大唐西域记史地研究丛稿 Da Tang Xiyuji shidiyanjiu congkao. 中华书局. «Zhonghuashuju», 1984. – 97 b.

МАЗМҰНЫ

Абдукадыров Н.М., Нұсқабай П.П., Сабанчиева Ж.М. ТАНЗИМАТ РЕФОРМАЛАРЫНА ЕУРОПАЛЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ЫҚПАЛЫ ЖӘНЕ МҰСТАФА РЕШИД ПАША.....	5
Азмуханова А., Эгамбердиев М. Шаншарбек У. XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ - XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДА ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ БІРІГУІ МЕН ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫН ЗЕРДЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	16
Ақымбек Е.Ш., Шағырбаев М.С. ШҮ Өңіріндегі ортағасырлық төрткүлдердің стратиграфиясы (X-XII ғғ.).....	25
Атығаев Н.Ә. ТАҒЫ ДА ҚАСЫМ ХАННЫҢ Қайтыс болған уақыты мен жерленген жері туралы.....	41
Ахантаева Ә.Ж. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНДА ЕГІНШІЛІККЕ БАЙЛАНЫСТЫ ӘДЕТ-ҒҰРЫПТАР МЕН ЖОРА-ЖОСЫНДАР, Аңыз- ӘПСАНАЛАР.....	48
Бахтыбаев М.М. Н.Н. ПАНТУСОВТЫҢ ЖЕТІСУ ЕСКЕРТКІШТЕРІН ЗЕРТТЕУГЕ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ.....	60
Билалов С.У., Тәжекеев Ә.Ә., Дәрменов Р.Т. ЕРТЕОРТАҒАСЫРЛЫҚ СОРТӨБЕ 1 ҚАЛАШЫҒЫНДА ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАР.....	77
Ғалиев А.А., Устемирова А.О., Қыдырғажы Б.М. ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНАН «БІР БЕЛДЕУ ЖӘНЕ БІР ЖОЛҒА».....	89
Джумағазиева А.Н. ИРАНДАҒЫ САЯСИ ӨМІРДІҢ РЕВОЛЮЦИЯДАН КЕЙІНГІ ИСЛАМИЗАЦИЯСЫ.....	103
Жылгелді Ж.С. XX ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҰЖЫМДАСТЫРУ ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕКТІК НЕГІЗДЕРІ (Шығыс Қазақстан мысалында).....	115
Жылқышыбаева Қ.Қ. ЕУРОПАДАҒЫ ҒАЛЫМДАРДЫҢ ТАРИХИ БІЛІМГЕ ҚАТЫСТЫ КӨЗҚАРАСТАРЫ: ТАРИХИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ТАЛДАУ.....	122
Ибраева А.Ғ., Садықов Т.С., Темірханова Ә.С. АКАДЕМИК МАНАШ ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ХАКІМ АБАЙ ТУРАЛЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ ХАҚЫНДА.....	136
Ибраева А.Ғ., Темірханова Ә.С. ҒАСЫРЛАРДАН СЫР ШЕРТКЕН – СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН (тарихи-салыстырмалы талдау).....	147
Ильясова К.М., Байманов А.А. СКРИПКАШЫ ӘЛІМ АЛМАТ (ҒАЛЫМЖАН ӘБСӘЛМОВ) ЖӘНЕ ОНЫҢ МУЗЫКАНТ РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ.....	159
Ильясова К.М. МИЛЛИОН ИЕРОГЛИФТАН ТҰРАТЫН МАНУСКРИПТ (проф. Т.З. Қайыркеннің «Су Бэйхай. Қазақтың жалпы тарихы» қолжазбасын зерттеу жобасы негізінде).....	174
Иманалиева Е. XVI ғ. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСИ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ БАҒЫТЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	187
Исмаилов С.С., Еришева А.А. ЕМБІ МҰНАЙЛЫ АУДАНЫНЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ ЖӘНЕ АЛҒАШҚЫ МҰНАЙ КӘСІПШІЛІКТЕРІ.....	193
Исова Л., Апсаттарова Г. ҚАЗІРГІ ГЕОСАЯСИ ҮДЕРІСТЕР АУҚЫМЫНДАҒЫ	199
Кәрібаев Б.Б., Нұртазина Н.Д. ӨЗ-ЖӘНІБЕК ХАННЫҢ ТАРИХИ ТҰЛҒАСЫ (шығыс нарративтері мен қазақтың шежіре аңыздары негізінде)	211
Күлдібаев Е.Қ., Саркулова С.Д. XX ҒАСЫРДЫҢ 30-ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ӨНЕР ҚАЙРАТКЕРЛЕРІНІҢ ҚУҒЫНДАЛУЫ.....	232
Қайыркен Т.З., Ильясова З.С. ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ЖАЗБА ДЕРЕКТЕРДЕГІ ИСПИДЖАБ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТӨңірегіндегі ҚАЛАЛАР МЕН ЕЛДІМЕКЕНДЕР.....	242

Қартабаева Е.Т. РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ ЖӘНЕ ИСЛАМ ДІНІ.....	253
Қойгелдиев М.Қ. МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ: ҚАЗАН ТӨҢКЕРІСІ – БІЗ ҮШІН ЕУРОПА ТАРИХЫ ТУДЫРҒАН ЖАТ ТӨҢКЕРІС.....	265
Мажибаева Ш.О. 1928-1933 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ШЕТ ЕЛГЕ БОСУЫ.....	273
Мажиқызы Н. ҚЫТАЙ ҚАЗАҚТАРЫНДАҒЫ ТЕРІ ӨНДЕУ ӨНЕРІ.....	279
Макашева К.Н., Шалкеева З. ИСЛАМ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫ ЖӘНЕ ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ: ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ.....	286
Мұхатова О.Х., Садвокасова З.Т. МАҢҒЫСТАУДАҒЫ ҚАРУЛЫ ҚАҚТЫҒЫС.....	293
Мұхитов Қ. ҚАЗАҚ КҮРЕСІ: ӨТКЕНІ, БҮГІНІ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ.....	307
Мұхитов Қ.С. МАҚАТ-ӨЗЕН ТЕМІР ЖОЛЫНЫҢ САЛЫНУЫ.....	318
Надырбеков Н.К. ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАННЫҢ САКРАЛЬДЫ ТОПОГРАФИЯСЫ.....	326
Оспанғалиев Қ.Ә. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ӨНІРІНДЕГІ БҮКІЛРЕСЕЙЛІК ҚҰРЫЛТАЙ ЖИНАЛЫСЫ САЙЛАУ ӨТКІЗУ НАУҚАНЫНЫҢ БАРЫСЫ.....	340
Раздыков С.З., Зайнов А.М. СОЛТҮСТІК-ШЫҒЫС КАСПИЙ МАҢЫ ЖӘНЕ ОҒАН ІРГЕЛЕС АУДАНДАРДАҒЫ САРМАТ МӘДЕНИЕТІ: ПРОБЛЕМАЛАР, ГИПОТЕЗАЛАР.....	350
Рахбаев Қ.Қ. ЖЕЛТАУ МЕШІТТЕРІНІҢ ТАРИХЫ (XIX Ғ. ОРТАСЫ XX Ғ. БАСЫ).....	363
Садыкова А.М. КЕҢЕС ӨКІМЕТІНІҢ ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ДІНГЕ ҚАТЫСТЫ САЯСАТЫ...371	371
Сүгірбаева Г.Д., Исабек Б.Қ., Омарбаев Ы.К. ҚАЗАҚ КСР БОЙЫНША ШЕТЕЛГЕ БАРУДЫҢ ҚҰЖАТТЫҚ ТІРКЕУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТӨРТІПТЕРІ: ТОҚЫРАУ КЕЗЕҢІ.....	379
Сыздыкова А.М., Молдакимова А.С. XX ҒАСЫРДЫҢ 80-ШІ ЖЫЛДАРЫНДА ЕРТІС ӨНІРІНДЕГІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАРДЫҢ БЕЛСЕНДІЛІГІ: КЛАССИФИКАЦИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕР.....	388
Тайман С.Т., Сүгірбай М. СӘТТІҒҰЛ ЖАНҒАБЫЛОВТЫҢ «ДОСАН БАТЫР» ДАСТАНЫНДАҒЫ ТАРИХИ ДЕРЕКТЕР.....	395
Толамисов А.Ғ. ҚАЗАҚ ДИАСПОРАЛАРЫНЫҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ ЖӘНЕ "КІШІ ҚҰРЫЛТАЙЛАРДЫҢ" РӨЛІ.....	417
Төлебаев Т.Ә., Әбікенова Г.Е. XIX-Ғ. ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫ – XX-Ғ. БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОҢТҮСТІГІНДЕГІ ҚҰРЫЛЫС МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН МИНЕРАЛДЫ ШИКІЗАТТАРДЫ ӨНДЕУ ӨНДІРІСТЕРІ.....	425
Ужкенов Е.М., Шотанова Ғ.А. ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДАҒЫ САЯСИ ДАҒДАРЫСЫНЫҢ СЫРТҚЫ ФАКТОРЛАРЫ (XVIII ғ. екінші жартысы - XIX ғ. басы).....	437
Хабижанова Г.Б., Алмагамбетова А.М. ҚАРАХАН МЕМЛЕКЕТІНІҢ ТАЙПАЛАРЫ МЕН ОҒЫЗДАР АРАСЫНДАҒЫ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ.....	452
Шашаев Ә.Қ., Смағұлов Б.Қ., Тылахметова А.С. ҚАЗАҚСТАН ҚАЗАҚТАРЫ ГЕНЕАЛОГИЯЛЫҚ ТОПТАРЫНЫҢ ҚАБІР ҮСТІНДЕГІ ҚҰРЫЛЫСТАРЫ.....	460
Шілдебай С.Қ. СЕЙІТҚАЛИ МЕНДІШЕВТИҢ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТ.....	472

СОДЕРЖАНИЕ

Абдукадыров Н.М., Нұсқабай П.П., Сабанчиева Ж.М. ВЛИЯНИЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ СИСТЕМЫ НА РЕФОРМУ ТАНЗИМАТА И МУСТАФА РЕШИД ПАША.....	5
Азмуханова А., Эгамбердиев М., Шаншарбек У. ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КОНСОЛИДАЦИИ И СОТРУДНИЧЕСТВА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКОВ.....	16
Акымбек Е.Ш., Шагирбаев М.С. СТРАТИГРАФИЯ СРЕДНЕВЕКОВЫХ ТОРТКУЛИ В ШУЙСКОМ ДОЛИНЕ (X-XII вв.).....	25
Атыгаев Н.А. ЕЩЕ РАЗ О ВРЕМЕНИ СМЕРТИ И МЕСТЕ ЗАХОРОНЕНИЯ КАСЫМ-ХАНА.....	41
Ахантаева А.Ж. ОБЫЧАИ, ПРИМЕТЫ И ЛЕГЕНДЫ КАЗАХСКОГО НАРОДА, СВЯЗАННЫЕ С ЗЕМЛЕДЕЛИЕМ.....	48
Бахтыбаев М.М. ВКЛАД Н.Н. ПАНТУСОВА В ИЗУЧЕНИЕ ПАМЯТНИКОВ СЕМИРЕЧЬЯ.....	60
Билалов С.У., Тажекеев А.А., Дарменов Р.Т. АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАБОТЫ НА РАННЕСРЕДНЕВЕКОВОМ ГОРОДИЩЕ СОРТОБЕ I.....	77
Галиев А.А., Устемирова А.О., Қыдырғажы Б.М. ОТ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ К «ПОЯСУ И ПУТИ».....	89
Джумагазиева А.Н. ПОСТРЕВОЛЮЦИОННАЯ ИСЛАМИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ В ИРАНЕ.....	103
Жылгелді Ж.С. ИСТОЧНИКИ ИСТОРИИ КОЛЛЕКТИВИЗАЦИИ В 20-30 ЛЕТ XX ВЕКА.....	115
Жылкышыбаева К.К. ВЗГЛЯДЫ НА ИСТОРИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ УЧЕНЫХ В ЕВРОПЕ: ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ.....	122
Ибраева А.Г., Садыков Т.С., Темирханова А.С. ИССЛЕДОВАНИЯ О ХАКИМ АБАЕ В ТРУДАХ АКАДЕМИКА МАНАШ КОЗЫБАЕВА.....	136
Ибраева А.Г., Темирханова А.С. СЕВЕРНЫЙ КАЗАХСТАН СКВОЗЬ ВЕКОВ (историко-сравнительный анализ).....	147
Ильясова К.М., Байманов А.А. СКРИПАЧ АЛИМ АЛМАТ (ГАЛИМЖАН АБСАЛЯМОВ) И ЕГО СТАНОВЛЕНИЕ КАК МУЗЫКАНТА.....	159
Ильясова К.М. МАНУСКРИПТ СОСТОЯЩИЙ ИЗ МИЛЛИОНА ИЕРОГЛИФОВ (по проектам исследования рукописей «Су Бэйхай. Общая история казахов» проведенных проф. Турсунханом Закенулы Кайыркеном).....	174
Иманалиева Е. ОСОБЕННОСТИ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА В XVI ВЕКЕ.....	187
Исмаилов С.С., Еришева А.А. ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ УРАЛО-ЭМБИНСКОГО НЕФТЯНОГО РАЙОНА И ПЕРВЫЕ НЕФТЕПРОМЫСЛЫ....	193
Исова Л., Апсаттарова Г. ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАНА И ИРАНА В РАМКАХ СОВРЕМЕННЫХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ.....	199
Карибаев Б.Б., Нуртазина Н.Д. ИСТОРИЧЕСКАЯ ФИГУРА КАЗАХСКОГО ХАНА АЗ-ДЖАНИБЕКА(на основе восточных нарративов и генеалогических мифов казахов).....	211
Кулдибаев Е.К., Саркулова С.Д. ГОНЕНИЯ НА ДЕЯТЕЛЕЙ ИСКУССТВА В 30-Х ГОДАХ XX ВЕКА.....	232
Қайыркен Т.З., Ильясова З.С. ИСПИДЖАБ И БЛИЗЛЕЖАЩИЕ К НЕМУ ГОРОДА И НАСЕЛЕННЫЕ ПУНКТЫ В СРЕДНЕВЕКОВЫХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ.....	242
Картабаева Е.Т. ДУХОВНАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ И ИСЛАМ.....	253
Койгелдиев М.К. МАГЖАН ЖУМАБАЕВ: ИДЕЯ ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ ДЛЯ НАС БЫЛА ЧУЖАЯ.....	265
Мажибаева Ш.О. МАССОВОЕ ПЕРЕСЕЛЕНИЕ КАЗАХОВ ЗА РУБЕЖ В 1928-1933 ГОДЫ.....	273

Мажикызы Н. ИСКУССТВО ОБРАБОТКИ КОЖИ У КАЗАХОВ КИТАЯ.....	279
Макашева К.Н., Шалкеева З. ОРГАНИЗАЦИЯ ИСЛАМСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА.....	286
Мухатова О.Х., Садвокасова З.Т. ВООРУЖЕННОЕ СОПРОТИВЛЕНИЕ В МАНГИСТАУ.....	293
Мухитов К. КАЗАХСКАЯ БОРЬБА: ПРОШЛОЕ, СЕГОДНЯ И БУДУЩЕЕ.....	307
Мухитов К. СТРОИТЕЛЬСТВО ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГИ МАКАТ-УЗЕНЬ.....	318
Надырбеков Н.К. САКРАЛЬНАЯ ТОПОГРАФИЯ ДРЕВНЕГО И СРЕДНЕВЕКОВОГО ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА.....	326
Оспангалиев К.А. О ХОДЕ ПРОВЕДЕНИЯ ВЫБОРОВ ВСЕРОССИЙСКОГО УЧРЕДИТЕЛЬНОГО СОБРАНИЯ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	340
Раздыков С.З., Зайнов А.М. САРМАТСКАЯ КУЛЬТУРА НА СЕВЕРО-ВОСТОЧНОМ ПРИКАСПИИ В ПРИЛЕГАЮЩИХ К НЕМУ РАЙОНАХ: ПРОБЛЕМЫ, ГИПОТЕЗЫ.....	350
Рахбаев К.К. ИСТОРИЯ ЖЕЛТАУСКИХ МЕЧЕТЕЙ (СЕРЕДИНА XIX – НАЧАЛО XX ВЕКОВ).....	363
Садыкова А.М. ПОЛИТИКА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ОТНОШЕНИИ РЕЛИГИИ В ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ.....	371
Сугирбаева Г.Д., Исабек Б.К., Омарбаев Ы.К. ПОРЯДОК РЕГИСТРАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ДОКУМЕНТИРОВАНИЯ ВЫЕЗДА ЗА ГРАНИЦУ В КАЗАХСКОЙ ССР: ПЕРИОД ЗАСТОЯ.....	379
Сыздыкова А.М., Молдакимова А.С. АКТИВНОСТЬ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ДВИЖЕНИЙ ПРИИРТЫШЬЯ 80-Е ГОДЫ XX ВЕКА: КЛАССИФИКАЦИЯ И МЕТОДЫ.....	388
Тайман С.Т., Сүгірбай М. ИСТОРИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ В ДАСТАНЕ С.ЖАНГАБЫЛОВА «ДОСАН БАТЫР».....	395
Толамисов А.Г. ИНТЕГРАЦИЯ КАЗАХСКИХ ДИАСПОР И РОЛЬ «МАЛЫХ КУРУЛТАЕВ».....	417
Тулебаев Т.А., Абикинова Г.Е. ПРОИЗВОДСТВО СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ И ОБРАБОТКА МИНЕРАЛЬНОГО СЫРЬЯ НА ЮГЕ КАЗАХСТАНА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX.....	425
Ужкенов Е.М., Шотанова Г.А. ВНЕШНИЕ ФАКТОРЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО КРИЗИСА В КАЗАХСКИХ СТЕПЯХ (вторая половина XVIII - начало XIX вв.).....	437
Хабижанова Г.Б., Алмагамбетова А.М. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПЛЕМЕНАМИ КАРАХАНИДСКОГО ГОСУДАРСТВА И ОГУЗАМИ.....	452
Шашаев А. К., Смагулов Б. К., Тылахметова А.С. НАМОГИЛЬНЫЕ СООРУЖЕНИЯ ГЕНЕАЛОГИЧЕСКИХ ГРУПП КАЗАХОВ КАЗАХСТАНА И РОССИИ.....	460
Шилдебай С.К. ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ГОСУДАРСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СЕЙТКАЛИ МЕНДЕШЕВА.....	472

CONTENTS

Abdukadyrov N.M., Nuskabay P.P., Sabanchieva Zh.M. INFLUENCE OF THE EUROPEAN SYSTEM ON TANZIMATS REFORM AND MUSTAFA RESHID PASHA.....	5
Azmukhanova A., Egamberdiyev M., Shansharbek U. PROBLEMS OF STUDYING CONSOLIDATION AND COOPERATION OF TURKIC PEOPLES OF THE LATE XIX - EARLY XX CENTURIES.....	16
Akymbek E.Sh., Shagirbaev M.S. THE STRATIGRAPHY OF MEDIEVAL TORTKULS IN SHU VALLEY (X-XII cc.).....	25
Atygayev N.A. ONCE AGAIN ABOUT THE TIME OF DEATH AND THE PLACE OF BURIAL KASYM-KHAN.....	41
Akhantaeva A.Zh. THE KAZAKH CUSTOMS, TRADITIONS AND LEGENDS RELATED TO AGRICULTURE.....	48
Bakhtybaev M.M. N.N. PANTUSOV'S CONTRIBUTION IN THE STUDY OF THE MONUMENT OF THE SEMIRECHYE.....	60
Bilalov S.U., Tazhekeyev A.A., Darmenov R.T. ARCHAEOLOGICAL RESEARCH ON THE EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT.....	77
Galiev A.A., Ustemirova A.O., Kydyrgozhy B.M. OF SORTOBE 1 FROM GREAT SILK ROAD TO "ONE BELT ONE ROAD".....	89
Jumagazyeva A.N. POST-REVOLUTIONARY ISLAMIZATION OF POLITICAL LIFE IN IRAN.....	103
Zhylgeldi Zh.S. SOURCES OF HISTORY OF COLLECTIVIZATION IN 20-30 YEARS OF THE XX CENTURY.....	115
Zhylykshybayeva K.K. VIEWS ON THE HISTORICAL EDUCATION OF SCIENTISTS IN EUROPE: A HISTORICAL-PHILOSOPHICAL ANALYSIS.....	122
Ibraeva A.G., Sadykov T.S., Temirkhanova A.S. RESEARCH ON HAKIM ABAI IN THE WORKS OF ACADEMICIAN MANASH KOZYBAYEV.....	136
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S. NORTH KAZAKHSTAN THROUGH THE AGES (historical and comparative analysis).....	147
Ilyassova K.M., Baimanov A.A. VIOLINIST ALIM ALMAT (GALIMZHAN ABSALYAMOV) AND HIS PATH OF BECOMING AS A MUSICIAN.....	159
Ilyassova K.M. A MANUSCRIPT CONSISTING OF MILLION HIEROGLYPHICS (on manuscript research projects «Su Beihai. The general history of the Kazakhs» conducted by Prof. Tursunkhan Zakenuly Kayirken).....	174
Imanalieva E. GOALS AND FEATURES OF KAZAKH KHANATE'S FOREIGN POLITICAL RELATIONS IN THE XVI CENTURY.....	187
Ismailov S. S., Yerisheva A.A. HISTORY OF DEVELOPMENT OF THE URAL-EMBINSKY OIL REGION AND THE FIRST OIL FIELDS.....	193
Isova L., Apsattarova G. RELATIONSHIP BETWEEN KAZAKHSTAN AND IRAN IN THE FRAMEWORK OF MODERN GEOPOLITICAL PROCESSES.....	199
Karibayev B.B., Nurtazina N.D. HISTORICAL FIGURE OF KAZAKH KHAN AZ-JANIBEK (based on the eastern narratives and genealogical myths of Kazakhs).....	211
Kuldybaev E., Sarkulova S. THE PERSECUTION OF ARTISTS IN THE 1930S.....	232
Kaiyrken T.Z., Ilyassova Z.S. SISFIDJAB AND NEARBY TOWNS AND LOCALITIES IN MEDIEVAL WRITTEN SOURCES.....	242
Kartabayeva E.T. SPIRITUAL MODERNIZATION AND ISLAM.....	253
Koigeldiyev M. MAGZHAN ZHUMABAYEV: THE IDEA OF THE OCTOBER REVOLUTION WAS FOREIGN TO US.....	265

Mazhibayeva Sh.O.	
MASS MIGRATION OF KAZAKHS ABROAD IN 1928-1933.....	273
Mazhikyzy N.	
LEATHER TREATMENT ART AT THE CHINESE KAZAKHS.....	279
Makasheva K.N., Shalkeyeva Z.	
ORGANIZATION OF ISLAMIC COOPERATION AND THE EUROPEAN UNION: MAIN AREAS OF COOPERATION.....	286
Mukhatova O., Sadvokasova Z.T.	
THE ARMED RESISTANCE IN MANGISTAU.....	293
Mukhitov K.	
KAZAKH WRESTLING: PAST, TODAY AND FUTURE.....	307
Mukhitov K.	
CONSTRUCTION OF THE MAKAT-UZEN RAILWAY.....	318
Nadyrbekov N.K.	
SACRED TOPOGRAPHY OF ANCIENT AND MEDIEVAL KAZAKHSTAN.....	326
Ospangaliev K.A.	
ON THE COURSE OF THE ELECTION OF THE ALL-RUSSIAN FOUNDING MEETING OF THE EAST KAZAKHSTAN REGION.....	340
Razdykov S.Z., Zainov A.M.	
SARMATIAN CULTURE IN THE NORTH-EAST CASPIAN AND ADJACENT AREAS: PROBLEMS, HYPOTHESES.....	350
Rakhbayev K.K.	
HISTORY OF ZHELTAU MOSQUES (MID-XIX-EARLY XX CENTURIES).....	363
Sadykova A.M.	
POLICY OF THE SOVIET GOVERNMENT IN RELATION TO RELIGION DURING WORLD WAR II.....	371
Sugirbayeva G.D., Issabek B.K., Omarbayev Y.K.	
REGISTRATION SYSTEM PROCEDURE FOR DOCUMENTING TRAVEL ABROAD IN THE KAZAKH SSR: PERIOD OF STAGNATION.....	379
Syzdykova A., Moldakimova A.	
ACTIVITY OF ECOLOGICAL MOVEMENTS OF PRIYRTISHIYA IN THE 80s OF THE XX CENTURY: CLASSIFICATION AND METHODS.....	388
Taiman S.T., Sugurbay M.	
HISTORICAL SOURCES IN THE EPIC POEM OF S.ZHANGABYLOV «DOSAN BATYR».....	395
Tolamissova A.G.	
INTEGRATION OF THE KAZAKH DIASPORES AND THE ROLE OF «SMALL KURULTAIS».....	417
Tulebaev T.A., Abikenova G.E.	
PRODUCTION OF BUILDING MATERIALS AND PROCESSING OF MINERAL RAW MATERIALS IN THE SOUTH OF KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE 19TH - EARLY 20TH CENTURIES.....	425
Uzhkenov E.M., Shotanova G.A.	
EXTERNAL FACTORS OF THE POLITICAL CRISIS IN THE KAZAKH STEPPES (second half of the 18-th - the beginning of the 19-th centuries).....	437
Habizhanova G.B., Almagambetova A.M.	
SOME ASPECTS OF RELATIONS BETWEEN THE TRIBES OF KARAKHANID STATE AND THE OGHUZES.....	452
Shashaev A., Smagulov B., Tylakhmetova A.	
GRAVE CONSTRUCTIONS OF GENEALOGICAL GROUPS OF KAZAKHS IN KAZAKHSTAN AND RUSSIA.....	460
Shildebay S.	
PUBLIC, POLITICAL AND STATE ACTIVITIES OF SEYTKALI MENDESHEV.....	472

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2020. 1(21)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.03.2020.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй